

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора Гасюка П. А.
на дисертаційну роботу Орловського Володимира Олександровича
за темою “Комп'ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів у
практично здорових чоловіків із різних регіонів України
та їх зв'язок із показниками кефалометрії”,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук
за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія
до спеціалізованої вченої ради Д 05.600.02 при Вінницькому національному
медичному університеті ім. М. І. Пирогова

1. Актуальність теми.

Одونتологія відома не тільки, як розділ стоматології, це поняття широко використовується переважно антропологами і палеонтологами для вивчення закономірностей будови і розвитку зубної системи.

Вивчення одонтологічних ознак коронок зубів проводиться стоматологами під час загального стоматологічного огляду, антропологами з використанням спадкових фенотипових ознак різних класів зубів, а також анатомами при описанні індивідуальних варіабельностей будови коронки та кореня окремих класів зубів. Сучасний рівень одонтології дає можливість вивчення подальшої інтеграції вказаних методів дослідження з використанням морфометричних їх показників та математичного аналізу отриманих результатів. Слід відзначити, що вивчення антропологічних та анатомічних особливостей малих кутніх зубів верхньої та нижньої щелепи стикаються з великими труднощами в силу складної будови їх коронкової частини.

Досягнута людиною в процесі еволюції універсальність сама по собі являється вищою абсолютною цінністю при адаптації до любого середовища і достатньо забезпечує функціонування індивідуума в своїй надсистемі – суспільстві. Отже, вочевидь, не слід ігнорувати незначні для життєздатності

виду, але цікаві і важливі епохальні зміни в зубній системі людини в недавньому минулому, в даний час та майбутньому.

Незважаючи на те, що попередниками була детально вивчена різна частота поширеності та інтенсивності ураження стоматологічними захворюваннями малих кутніх зубів і їх коренів населення різних регіонів України, проте досі не вивчені розмірні варіації зубів цієї групи у здорового населення, їх особливостей у представників різних краніотипів і типів обличчя та залежності цих розмірів від кефалометричних показників.

Це фактично й обґрунтовує актуальність роботи, мети й поставлених завдань.

Все вище зазначене свідчить про те що, автором підняті актуальні питання сучасної стоматологічної науки, які потребують свого вирішення.

Робота зареєстрована як ініціативна наукова тематика, що виконується у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова за темою «Комп'ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та їх зв'язок із показникам кефалометрії» (№ державної реєстрації: 0118U003455).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Автором проведено глибокий патентно-інформаційний та науковий пошук і детально проаналізована література за останні десятиліття. Наукові положення, сформульовані автором в дисертаційній роботі є науково обґрунтованими та ґрунтовані на поглибленому аналізі даних сучасної літератури, отриманих результатах власних досліджень та їх обговоренні. Відповідно до мети та поставлених завдань, автор провів дослідження лінійних розмірів малих кутніх зубів, їх особливостей у представників різних краніотипів і типів обличчя та залежності цих розмірів від кефалометричних показників у соматично здорових чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України.

В процесі дослідження автором застосовані сучасні методи (комп'ютерно-томографічний, одонтометричний, кефалометричний та статистичний) адекватні поставленій меті та завданням.

Достовірність отриманих результатів не викликає сумніву, оскільки підтверджується суттєвим обсягом проведених досліджень – за допомогою скринінг-опитувальника, проведено обстеження більш ніж 3500 чоловіків віком від 22 до 35 років із різних регіонів України, в результаті чого було відібрано 200 соматично здорових чоловіків, у третьому поколінні мешканців різних територіальних регіонів зі сприйнятливими, помірно сприйнятливими і задовільними до екологічних умов проживання згідно досліджень Національного екологічного центру України, котрим було проведено кефалометричне і комп'ютерно-томографічне дослідження.

Автор сформулював аргументовані висновки, які відповідають меті та поставленим завданням дослідження.

В дисертаційній роботі вперше встановлені регіональні відмінності КТ-розмірів малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків.

Автором вперше у практично здорових чоловіків центрального регіону України різних краніотипів встановлені відмінності КТ-розмірів малих кутніх зубів, у чоловіків центрального регіону України з різним типом обличчя найбільш виражені відмінності КТ-розмірів малих кутніх зубів встановлені лише на верхній щелепі.

Результати дисертаційного дослідження дали автору можливість встановити особливості кефалометричних показників та підтвердити процеси брахіцефалізації і граціалізації населення із різних адміністративно-територіальних регіонів України.

3. Наукове і практичне значення отриманих результатів.

Отримані результати дослідження дали автору можливість встановити межі процентильного розмаху КТ-розмірів малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України, різних краніотипів та типів обличчя у представників центрального

регіону України, а побудовані автором регресійні моделі лінійних розмірів малих кутніх зубів в залежності від особливостей кефалометричних показників, краніотипу і типу обличчя чоловіків із різних регіонів України безумовно дозволять покращити діагностику і лікування ортодонтичної патології.

4. Оцінка вмісту дисертації, зауваження.

Дисертаційна робота Орловського В. О. «Комп'ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та їх зв'язок із показниками кефалометрії» побудована згідно «Основних вимог до дисертації та авторефератів ДАК України» і складається із вступу, огляду літератури, характеристики об'єктів та методів дослідження, 3 розділів власних досліджень, аналізу та обговорення отриманих результатів, висновків, списку використаних джерел (містить 296 джерела, з яких 156 викладені кирилицею і 140 – латиницею) та шести додатків.

Принципових недоліків до дисертації та автореферату В. О. Орловського під час рецензування не виявлено.

У *“Вступі”* автором обґрунтовано та висвітлено актуальність теми, яка пов'язана з метою роботи, автором висвітлено актуальність теми. Мета та завдання дослідження чітко сформульовані. Автором коректно висвітлено наукову новизну та практичне значення даної роботи.

Зауважень до вступу немає.

Розділ 1 “Огляд літератури” написаний літературною мовою з критичним підходом, носить аналітичний характер та відображає сучасне бачення автором проблематичних питань.

Відповідно до поставлених завдань дослідження, огляд літератури складається з 3 підрозділів, в яких автор проводить аналітичний аналіз з анатомічних та фізіологічних особливостей малих кутніх зубів, етнічних та регіональних особливостей кефалометричних та одонтометричних показників та використанні одонтометричних та кефалометричних характеристик у

сучасній стоматологічній діагностиці з метою покращення отриманих результатів та забезпечення їх довготривалого функціонування.

В кінці всього огляду дисертант аналізує дані літератури з питань, що вирішуються та обґрунтовує доцільність розв'язання питань і завдань особистого дослідження. Тому всебічний практичний аналіз літератури обґрунтовує необхідність виконання даної дисертаційної роботи.

Зауваження – трапляються посилання на літературні джерела минулого століття.

В розділі 2 «Загальна методика й основні методи досліджень» (включає 2 підрозділи) наведена ретельна характеристика матеріалу та проведений опис методологічних підходів, які застосовувались в процесі досліджень. Для вирішення поставлених завдань дослідження автор використав значний арсенал різноманітних методів.

Особливої уваги заслуговує метод конусно-променевої комп'ютерної томографії, який дозволив автору визначити лінійні КТ-розміри малих кутніх зубів.

Результати досліджень, які представлені у даному розділі дисертації, відображені автором у 2 наукових статтях у фахових наукових журналах та тезах науково-практичної конференції.

Зауважень до даного розділу немає.

Результати власних досліджень знайшли своє відображення в трьох самостійних розділах.

Розділ 3 «лінійні комп'ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та в залежності від форми голови або типу обличчя».

Даний розділ автор розділив на 3 підрозділи, в яких відповідно висвітлив дані лінійних комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України, із різною формою голови та різного типу обличчя даного контингенту.

Виклад матеріалу є доказовим, підтверджений достатньою кількістю рисунків з цифровими даними розмірів висоти зуба; висоти коронки зуба; довжини язикового і присінкового коренів малих кутніх зубів верхньої щелепи і довжини кореня малих кутніх зубів нижньої щелепи; присінково-язикові розмірів коронки і шийки зуба; мезіо-дистальних розмірів коронки і шийки зуба.

Мотивуючись даними цього розділу автор акцентує увагу на тому, що у практично здорових чоловіків України встановлені регіональні, краніотипологічні і відмінності комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів у представників з різними типами обличчя.

Найбільша кількість регіональних відмінностей комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів встановлена для висоти коронок та присінково-язикових розмірів зубів; краніотипологічних – для присінково-язикових розмірів зубів; у представників з різними типами обличчя – переважно на верхній щелепі, для висоти зубів.

Одержані результати досліджень даного розділу знайшли своє відображення 3 наукових статтях у фахових журналах, 1 з яких включена до міжнародної наукометричної бази Web of Science та 2 тезах науково-практичних конференцій.

Зауваження – в розділі зустрічаються поодинокі технічні огріхи.

Розділ 4 «лінійні комп'ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків центрального регіону України в залежності від форми голови або типу обличчя», розділений відповідно на два підрозділи та як витікає з назви присвячений проведенню аналізу відмінностей комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків центрального регіону України різних краніотипів і типів обличчя. Результати даного розділу дали можливість автору показати відсутність суттєвих відмінностей величини присінково-язикового розміру шийки верхніх правого і лівого та нижніх правого і лівого других малих кутніх зубів у представників з різними типами обличчя.

Результати розділу статистично висвітлені у 21 рисунку та 4 таблицях, котрі винесені в додатки з цифровими даними, що не викликає будь-якого сумніву їх реальності та достовірності.

Розділ, як і належить, закінчується невеликим резюме, де автор констатує, що у практично здорових чоловіків центрального регіону України встановлені достовірні тенденції до відмінностей комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів у представників різних краніотипів та типів обличчя.

Автор підкреслює, що найбільша кількість відмінностей встановлена між брахіцефалами і мезоцефалами, а також між гіпербрахіцефалами і мезоцефалами або доліхоцефалами для мезіо-дистальних та присінково-язикових розмірів малих кутніх зубів.

Основні наукові положення даного розділу оприлюднені в двох фахових наукових виданнях, одна з яких входить до переліку міжнародних наукометричних баз.

Зауваження – в розділі зустрічаються поодинокі технічні погрішності.

В розділі 5 «модельовання комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України в залежності від особливостей кефалометричних показників та форми голови і типу обличчя», розділивши на чотири підрозділи, автор відобразив регресійні моделі лінійних комп'ютерно-томографічних розмірів малих кутніх зубів у чоловіків відповідно з північного, південного, західного та східного регіонів України.

Цифровий матеріал даного розділу власних досліджень висвітлено в тридцяти одній таблиці з результатами прямого покрокового регресійного та дисперсійного аналізів різних розмірів певних анатомічних ділянок верхніх, нижніх, перших та других малих кутніх зубів з обох сторін у чоловіків з різних регіонів України в залежності від особливостей кефалометричних показників.

Даний розділ закінчується висновком, в якому автором на основі особливостей кефалометричних показників, краніотипу і типу обличчя побудовані достовірні регресійні моделі індивідуальних лінійних розмірів малих кутніх зубів із коефіцієнтом детермінації R^2 більшим, ніж 0,5 у практично здорових чоловіків північного (13 моделей), південного (4 моделі), західного (5 моделей) і східного (9 моделей) адміністративно-територіальних регіонів України.

В цілому розділ викладений послідовно з наукової точки зору, із логічним заключенням.

Основні наукові положення даного розділу оприлюднені в трьох фахових наукових виданнях і на двох науково-практичних конференціях.

Зауваження – в розділі зустрічаються поодинокі технічні та граматичні погрішності.

Розділ «Аналіз та обговорення отриманих результатів» містить співставлення одержаних в роботі результатів дослідження з вже відомими. В цьому розділі, як в ніякому іншому, проявляється уміння автора роботи аналізувати одержаний фактичний матеріал, робити узагальнення та співставляти результати отриманих власних досліджень з літературними джерелами. Автор стисло підсумовує основні здобутки дисертаційної роботи та наочно резюмує наукову і практичну значимість дисертації.

Зауваження – на мою думку, варто було б збільшити кількість даних сучасної літератури, порівнюючи з отриманими результатами власних досліджень, проте це не зменшує цінність розділу.

Висновки, у кількості 8, сформульовані відповідно до отриманих результатів, обґрунтовані, відповідають поставленим завданням дослідження та мають наукову і практичну цінність.

Зауважень до висновків немає.

Список літератури, що містить 296 бібліографічних джерел, з них 156 вітчизняних та 140 іноземних авторів, оформлено відповідно до загальних бібліографічних вимог.

Дисертація викладена на 296 сторінках комп'ютерного тексту (основний текст роботи викладено на 120 сторінках) та ілюстрована 53 рисунками і 65 таблицями, а також шістьма додатками.

Зміст автореферату О. В. Орловського повністю відображає головні положення дисертаційного дослідження.

Основні положення роботи відображені в 17 наукових праць (з них 8 самостійних). 11 статей опубліковано в фахових наукових виданнях (з них 4 статті в журналах, що включені до міжнародних наукометричних баз, у тому числі 2 до наукометричної бази Web of Science). 1 стаття опублікована в закордонному науковому журналі, що входить до наукометричної бази Scopus. Зміст наукових робіт в повному обсязі висвітлює наведені положення дисертації згідно кожного розділу.

Матеріали дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на: на науково-практичній конференції «Інноваційні технології в стоматології» (Тернопіль, 2016); науково-практичній конференції з міжнародною участю присвяченій 60-ти річчю ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» «Тернопіль дентал саміт» (Тернопіль, 2017); науково-практичній конференції «Прикладні аспекти морфології» присвяченій пам'яті професорів-морфологів Г. В. Терентьева, О. Ю. Роменського, Б. Й. Когана, П. П. Шапаренка, С. П. Жученка (Вінниця, 2017); міжнародній науково-практичній конференції «Світова медицина: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Львів, 2018); міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрями розвитку сучасних медичних та фармацевтичних наук» (Дніпро, 2018).

В плані дискусії хотілося б отримати відповіді на наступні запитання:

1. Чим Ви керувалися формуючи вибірку обстежених осіб у трьох генетичних поколіннях і чим можна на основі цього стверджувати про їх

приналежність до певних адміністративно-територіальних регіонів України як корінних жителів?

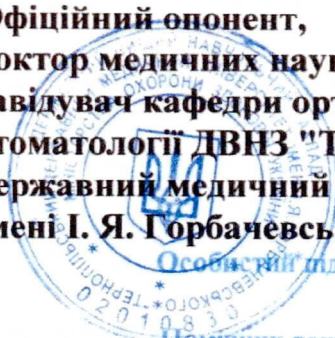
2. Чи враховувалась Вами в проведеному дослідженні довжини зуба можлива наявність кривизни коренів?

Висновок

Дисертаційна робота Орловського В. О. за темою “Комп’ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та їх зв’язок із показниками кефалометрії” представлена на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія є завершеною самостійною науково-дослідною працею та має безперечну наукову новизну і практичну цінність.

За обсягом проведеного дослідження, глибиною аналізу, новизною отриманих результатів, обґрунтованістю і достовірністю висновків та положень, дисертація Орловського Володимира Олександровича за темою “Комп’ютерно-томографічні розміри малих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та їх зв’язок із показниками кефалометрії” повністю відповідає п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів» постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 10.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року) щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

**Офіційний опонент,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри ортопедичної
стоматології ДВНЗ "Тернопільський
державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України"**

Особистий підпис
завіряю
Помічник ректора з кадрових питань
Тернопільського медичного університету

Гасюка П. А.
[Signature]

П. А. Гасюк